

Olga Maruševski 1997.

Fascinacija historizmom Doprinos Olge Maruševski hrvatskoj povijesti umjetnosti devetnaestoga stoljeća

Plodno polje svoga cjelokupnog znanstvenoistraživačkog rada dr. Olga Maruševski pronašla je u razdoblju 19. stoljeća, koje svoj zamah dobiva tek u posljednjim desetljećima, a njezin doprinos hrvatskoj povijesti umjetnosti toga razdoblja od neprocijenjivog je značaja.

Devetnaesto je stoljeće epoha temeljitih promjena gotovo na svim područjima. Rijetko što ostaje u razdoblju između 1800. i 1900. pošteđeno mijena, koje preplavljaju duhovni, politički i gospodarski prostor, a koje će nanovo definirati ulogu čovjeka u novoj slici svijeta, svijeta koji je već prosvjetiteljska i racionalna misao učvrstila na »ovozemaljskom« tlu. Maksima vremena je i egaliziranje »visokih« i »niskih« umjetnosti, odnosno uzdizanje umjetničkog obrta, koji postaje najprimjereniji izraz tog »umjetnoobrnog« razdoblja. Suvereno poznavanje povijesnoga konteksta i cjelokupnoga duha vremena, političke pozadine povijesnih događanja izuzetno je važno za razumijevanje povjesno-umjetničkog stvaralaštva u 19. stoljeću, a u svojim brojnim tekstovima Olga Maruševski nam povijest približava istančanim sluhom za povijesnu svakodnevicu, dočaravajući je vrlo slikovito i živo. Povijesni kontekst pritom postaje okvir za povijesnoumjetničko promišljanje.

Na temelju izvorne literature (G. Semper, E. Viollet-le-Duc, R. Eitelberger) Olga Maruševski razdoblje historizma utemeljuje teorijski i jedan je od prvih hrvatskih povjesničara umjetnosti koji problematiziraju i valoriziraju to dotad osporavano razdoblje. Povijesnoumjetničko izučavanje razdoblja 19. stoljeća nastupa relativno kasno, a jedan od prvih poticaja bile su knjige Renate Wagner-Rieger o bečkoj arhitekturi 19. stoljeća (*Wiens Architektur im 19. Jh.*, 1970.; *Wiener Ringstraße. Bild einer Epoche*, sv. I–XI, 1969.–1981.), koje će pobuditi interes cijele jedne generacije za epohu i fenomen Ringstraße, te ponovno promišljanje pojma »historizam« i skidanje negativnog predznaka koji je nosio. Olgu je Maruševski upravo suvereno praćenje i poznavanje recentne austrijske i njemačke povijesnoumjetničke literature još više ponukalo na istraživanje razdoblja 19. stoljeća koje je u našoj povijesti umjetnosti dugo vremena bilo marginalizirano, a koje će ona obogatiti nezaobilaznim stranicama o urbaniz-

mu i arhitekturi devetnaestostoljetnog Zagreba, Karlovca, Broda, Križevaca, o Isi Kršnjaviju i Hermanu Bolléu, o Društvu umjetnosti ....

Kao što je austrijska povijest umjetnosti 19. stoljeća poglavito koncentrirana na primjeru grada Beča, tako se kulturno-političke težnje sjedinjavanja cjelokupnoga hrvatskog prostora koncentriraju u Zagrebu, s nastojanjem etabliranja snažnoga kulturno-umjetničkog centra.

Dva vrhunca umjetničkog izričaja u 19. stoljeću predstavljaju bidermajer i historizam, a u hrvatskoj umjetnosti oni su nosioci dvaju važnih kulturnih i društveno-političkih događanja, ilirskoga preporoda u prvoj polovini stoljeća i tzv. utemeljiteljskog doba u drugoj polovini. Na temelju iznimno velikog poznavanja i razumijevanja cjelokupne historiografije razdoblja tijekom kojega se hrvatski prostor nalazio na razmeđu Austrije i Mađarske, pod političkim utjecajem Budimpešte, a kulturnim ozračjem Beča, Olga Maruševski nam je približila cjelokupni duh vremena i njegove protagoniste, koji su kreirali kulturni prostor Zagreba i sjeverne Hrvatske, nadopunjujući uvriježene povjesničarskoumjetničke metode. U vremenskom rasponu od napoleonskog doba do pada Monarhije, Olga Maruševski suverno vlada svim relevantnim činjenicama povijesnih događanja koja se reflektiraju na kulturu i umjetnost toga vremena. U gotovo svim njezinim znanstvenim radovima historiografski pristup prethodi iscrpnom povijesnoumjetničkom istraživanju, koje potom znalački i argumentirano razmatra određenu temu. Nezaobilazna kao tumač vremena i povjesničar umjetnosti, sudjelovala je na brojnim izložbama, stručnim skupovima i simpozijima upravo s temama o epohi devetnaestog stoljeća, i to od bidermajera do secesije.

Važan iskorak izvan naših »fizičkih« granica i doprinos kulturno-umjetničkom stvaralaštvu na relaciji Beč–Zagreb–Budimpešta učinila je objavljivanjem svojih tekstova u stranim publikacijama (*Der Anteil österreichischer und deutscher Architekten am Ausbau Zagrebs im 19. Jahrhundert*, u: *Kroatien: Landeskunde, Geschichte, Kultur, Politik, Wirtschaft, Recht*, Beč, 1995.; *Architektonisch-urbanistische Verbindung*

Olga Maruševski 1945./46.

zwischen Zagreb und Wien, u: *Ambivalenz des Fin de siècle: Wien–Zagreb*, Beč, 1998., *Der Kunstpavillon in Zagreb*, u: *AEIOU: Zeitschrift des Oesterreichischen Kulturinstituts Agram*, 2000.).

Olga Maruševski rođena je 17. rujna 1922. u Popovači u uglednoj obitelji Tanhofer, koja je plemićku titulu dobila 1727. od kralja Karla III. Maturirala je 1941. godine na zagrebačkoj gornjogradskoj realnoj gimnaziji (licej) i upisala Pravni fakultet. Usporedo, do kraja rata radi u Državnoj riznici (Ministarstvo financija), potom kao računski vježbenik, tj. činovnik na statističkim i administrativnim poslovima. Od 1949. zaposlena je u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti kao honorarni vježbenik, a u tadašnjoj Gipsoteci JAZU (današnja Gliptoteka) radi na izradi bibliografije domaće likovne umjetnosti, koju je pokrenuo Antun Bauer. Od 1951. godine radi u Leksikografskom zavodu FNRJ kao redakcijski pomoćnik, potom kao pomoćni redaktor. Upisuje studij Povijesti umjetnosti i kulture na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, na kojem diplomira 1957. godine. Kreativni dar (željela je upisati Likovnu akademiju) nadomješta kao kostimograf za Jadran-film i njegove produkcije, na kojima je povremeno honorarno radila tijekom pedesetih i šezdesetih godina.

Svoj aktivan radni vijek Olga Maruševski bila je zaposlena u Leksikografskom zavodu, unutar kojega surađuje brojnim

prilozima na edicijama *Likovne enciklopedije Jugoslavije* (sv. I–IV, 1959.–1966.), *Likovne enciklopedije Jugoslavije* (sv. I, II, 1984.) i *Enciklopedije hrvatske umjetnosti* (sv. I–II, 1995.). Radila je na izradi *Bibliografije rasprava i članaka likovne umjetnosti* (ur. S. Batušić, 1977.). U *Hrvatskom biografskom leksikonu* (sv. I–IV, 1983.–1998.) vanjska je urednica struke, a pokriva tematsko područje tiskarstva i obrta.

Leksikografski rad svojom je preciznošću i koncentracijom na bitno, te strpljivim istraživačkim i sakupljačkim marom kojim se dolazi do podataka zasigurno odredio njezinu životnu vokaciju predane znanstvenice. Na temelju detaljnog iščitavanja periodike i fascinacijom medijem tiskarstva unutar rada u Leksikografskom zavodu istražila je likovne elemente u tipografskoj opremi periodičkog tiska u Hrvatskoj do sredine 19. stoljeća. Njezin prvi objavljeni znanstveni rad upravo na tu temu izložen je na znanstvenom skupu o počecima tiska jugoslavenskih naroda i publiciran u pripadnom zborniku, 1969. godine. To je bio i svojevrsan prešed, jer se likovnim elementima u tipografskoj opremi na taj način dotada nije bavio nijedan povjesničar umjetnosti u Hrvatskoj. Potom je uslijedilo nekoliko članaka u kojima je obradila teme iz likovne opreme zagrebačkih časopisa i knjižarstva u 19. stoljeću, a susuk proučavanja te teme izložila je na Kongresu Saveza društva povjesničara umjetnosti u

Olga Maruševski na otvaranju izložbe Mire Šparovec u Samoborskom muzeju 1984. (snimio: E. Bakal, Samobor)

Celju 1978., kasnije publiciran pod naslovom *Devetnaesto stoljeće u opremi tiskarskog proizvoda u Hrvatskoj* (1983.).

Bavljenje povijesnoumjetničkim temama 19. stoljeća od tada je Olgi Maruševski bilo predestinirano. Iste je godine (1978.) nastupila na simpoziju o Hermanu Bolléu s izlaganjem *Kršnjavi i Bollé, nacrt za jedno naše razdoblje* (objavljeno u *Životu umjetnosti*, 26–27, 1978.). Ta će je tema godinama potom zaokupljati i njoj će posvetiti najveći broj svojih znanstvenih članaka. Na poticaj profesora dr. Milana Preloga, a u to vrijeme već kao vanjska suradnica Centra za povijesne znanosti Odjela za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu (danas Instituta za povijest umjetnosti), prionut će izradi disertacije, koja je realizirana u okviru znanstveno-istraživačnog programa Centra.

Doktorirala je 1985., a već sljedeće godine na temelju disertacije objavila knjigu *Iso Kršnjavi kao graditelj. Izgradnja i obnova obrazovnih, kulturnih i umjetničkih objekata u Hrvatskoj*. To je svakako autoričina dosad najvažnija publikacija, »svojevrsno remek-djelo dokumentarnosti i provedene metode« (T. Maroević). Riječ je o cjelovitom pregledu planski provedene politike velikog inicijatora i mentora, koja je rezultirala stvaranjem temeljnih institucija poslijepreporodnog razdoblja. Isto tako to je nezaobilazna knjiga za razumijevanje i interpretaciju razdoblja historizma u Hrvatskoj.

Fascinacija osobnošću Ise Kršnjavija i njegovim djelovanjem rezultirala je objavljivanjem brojnih tekstova, a njegov portret i značenje za hrvatsku kulturu rezimirala je u tekstu *Iso Kršnjavi – organizator hrvatskog kulturnog prostora*, objavljenom u katalogu izložbe *Historicizam u Hrvatskoj*, 2000. Olga Maruševski jedina je temeljito radila na arhivu Ise Kršnjavija, i to na pozamašnom fondu u Akademijinu arhivu za likovne umjetnosti i Hrvatskom državnom arhivu, te je s pravom mogla negodovati i argumentirano kritizirati *Zapiske iz kulisa hrvatske politike* (1986.), na kojima su nažalost učinjeni brojni propusti.

Kao nijedan istraživač dotada, posvetila se proučavanju početaka našeg umjetničkog, stručnog i specijaliziranog školstva, te je iz tog područja objavila temeljne radove (*Izidor Kršnjavi i »dnevnik« njegove borbe za profesuru*, 1981.; *Tomislav Krizman za naš umjetnički obrt*, 1982.; *Školski forum Ise Kršnjavoga*, 1992.; *Kršnjavi i umjetnički obrt*, 1993.; *Prosvjetni program Ise Kršnjavoga*, 1995.; *Viša škola za umjetnost i umjetni obrt – medij vremena*, 1999.–2000. i 2002.).

U vezi s Kršnjavijevim djelovanjem na području »bogoštovlja i nastave« posebno je obrađivala djelovanje na području crkvene izgradnje, posebice grada Križevaca, gdje je interpretirala udio devetnaestostoljetnih intervencija u tkivo gra-

da, a napose pri građenju Grkokatoličke katedrale (u: *Iso Kršnjavi kao graditelj*, 1986., a potom tekstovi u: *Križevci. Umjetnička topografija Hrvatske*, 1993. i *Tkalčić*, 2000.) i Marije Bistrice (u: *Iso Kršnjavi kao graditelj*, potom u: *Proštenjarske crkve Hrvatskog zagorja*, 1995., i *Iz riznice Marije Bistrice*, 1998.). Bio je to i svojevrsan doprinos rehabilitaciji arhitekta Hermana Bolléa i revalorizaciji njegova rada u kontekstu hrvatskog 19. stoljeća, koji je rezimirala tekstom *Herman Bollé – arhitekt, restaurator i obrtnik* u katalogu izložbe *Historizam u Hrvatskoj*, 2000.

Osim tema o urbanizmu i gradogradnji među prvima je počela vrednovati sakralnu umjetnost 19. stoljeća nizom tekstova u katalozima i separatnim člancima (*Suvremenost oblika u obnovi sakralnih objekata*, u: *Peristil*, 1988.; Vančaš u: *Krapini*, u: *Kaj*, 1–2, 1988.; *Bazilika Srca Isusova u Zagrebu*, katalog i zbornik, 1992.; *August Posilović u crkvi sv. Marije pod Okićem*, u: *Pod Okićem*, 1993.; *Historizam u crkvenom graditeljstvu*, u: *Sveti trag*, 1994.; *Franjevačke crkve u obzoru devetnaestog stoljeća*, u: *Mir i dobro*, 1999.), a posebice nizom tekstova o ključnim arhitektonskim spomenicima historizma u Hrvatskoj, prethodno već spomenutoj bazilici Majke Božje Snježne u Mariji Bistrici i Grkokatoličkoj katedrali sv. Trojstva i biskupskoj rezidenciji u Križevcima, te o Zagrebačkoj katedrali (*Katedrala u vremenu i prostoru*, u: *Život umjetnosti*, 1987. i tekstovi u časopisu *Naša katedrala*, 2000., 2002.).

Među prvima je skrenula pozornost na vrijednost i značenje umjetničkog obrta u razdoblju 19. stoljeća kao i na vrednovanje i čuvanje neostilske crkvene opreme, uključivši ravnopravno primjere neostilskog sakralnog slikarstva i skulpture na velikim izložbama crkvene baštine (*Isusovačka baština u Hrvata*, 1993.; *Sveti trag*, 1994.; *Mir i dobro*, 1999.).

Ažurnim radom u arhivima, posebice u Hrvatskom državnom arhivu i Državnom arhivu u Zagrebu, iz anonimnosti je izvukla brojna imena protagonista hrvatske umjetnosti i kulture, ali i svakodnevnog života 19. stoljeća: tiskara, obrtnika, trgovaca, poduzetnika i dr., koji su potom za stalno upisani na stranicama Hrvatskoga biografskog leksikona i u brojnim autoričinim publiciranim znanstvenim i stručnim tekstovima.

U reprezentativnoj knjizi *Kultura i politika na zidovima palača u Opatičkoj 10.* (2002.) obradila je jednu od umjetnički najbogatijih zagrebačkih gornjogradskih palača, nastalu kao rezultat plodne i nadahnute suradnje Kršnjavija i Bolléa, svojevrsan *Gesamtkunstwerk* svih onodobnih značajnih hrvatskih likovnih umjetnika i obrtnika okupljenih oko Obrtne škole.

Gotovo cijelo vrijeme aktivnog znanstvenoistraživačkog rada Olge Maruševski provlači se jedna od ključnih tema naše povijesti umjetnosti, kroz koju također do izražaja dolazi kulturna figura »kultusministra« Ise Kršnjavija, a to je historijat Društva umjetnosti. Magistrirala je 1966. s temom *Društvo hrvatskih umjetnika 1897.–1903.* U povodu stote godišnjice Hrvatskog društva likovnih umjetnika pisala je o dva poglavlja u povijesti Društva umjetnosti u prilogama objavljenima u *Bulletinu Razreda za likovne umjetnosti JAZU*. S velikim zanimanjem i nestrpljenjem očekujemo autoričinu sintezu *Iz zapisaka Hrvatskog društva likovnih*

umjetnosti. Društvo umjetnosti 1868.–1879.–1941. čije objavljivanje upravo priprema Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske.

Olga Maruševski među prvima je prepoznala vrijednosti urbanističkog razvoja Zagreba u 19. stoljeću i o tome pisala (*Grad za pedeset tisuća stanovnika*, u: *Kaj*, 1, 1983.; *O jednom nepoznatom planu Milana Lenucija*, u: *Čovjek i prostor*, 1984., *Zagreb Ise Kršnjavoga*, u: *Kaj*, 1995.), utvrši put kasnijim istraživačima te zahvalne teme. Brojne male »zagrebačke teme« razvijat će kontinuirano i sustavno objavljivati do danas, kao što je tema o prošlosti zagrebačkih kavana (*Stare zagrebačke kavane*, *Kaj*, 1–2, 2003.). Nekim se temama stalno vraća, nadopunjujući ih uvijek novim spoznajama (Maksimir, Zagrebačka katedrala i glavni gradski trg). Uz objavljivanje znanstvenih radova o spomenutim temama, ne libi se popularnog pristupa, približavajući tako ta tri simbola grada i njegove povijesti širem krugu čitatelja, (npr. feljtoni u *Vjesniku*).

Napisala je antologijske stranice povijesti hrvatske arhitekture o najreprezentativnijem školskom kompleksu na našem dijelu Europe – Školskom forumu i o Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, i približila novijoj generaciji ideale i temelje prosvjete i kulture u 19. stoljeću kao pozitivnog odraza duha antike, humanizma i kršćanstva.

Argumentirano je razbijala tezu Ljube Babića da je »najtamnija sjena čitavog likovnoga rada Ise Kršnjavoga – Herman Bollé«, na kojoj je odgojena cijela generacija naših povjesničara umjetnosti, pridonoseći poznavanju teorije arhitekture u razdoblju 19. stoljeća i poznavanju opusa tog najznamenitijeg arhitekta koji je obilježio razdoblje historizma u Hrvatskoj.

Olga Maruševski dugogodišnji je vanjski suradnik Instituta za povijest umjetnosti na projektu Graditeljska baština od 19. do 21. stoljeća. Nesebično prenosi svoje golemo znanje i fascinaciju historizmom na mlađe suradnike te potiče istraživanja na povijesnoumjetničkoj građi 19. stoljeća u Hrvatskoj. Institut za povijest umjetnosti s iskrenom i velikom zahvalnošću prima donaciju knjiga i arhivske građe svoje ugledne i drage suradnice. U povodu četrdesete godišnjice osnutka Instituta za povijest umjetnosti (1961.–2001.), kao dugogodišnjoj aktivnoj i zaslužnoj suradnici dodijeljena joj je Zahvalnica.

Olga Maruševski dobila je 1998. godine Nagradu grada Zagreba za rad na izložbi *Hrvatski salon 1898.–1998.* i iste godine odlikovana je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića.

Svojim specifičnim spisateljskim darom, spojem erudicije i osebujnog talenta, Olga Maruševski napisala je neke od ponajboljih stranica povijesnoumjetničkih tekstova. Znanstveno utemeljeno pisanje tako je postavila u red »pitke« proze, koja se čita s lakoćom i razumijevanjem, sa zanimanjem i užitkom. Karakteristični su za njezino pisanje zaključni tekstovi, kojima ili već otvara neku novu problematiku na istu temu, ili nam ostavlja prostor za razmišljanje o odnosu prema baštini, samozatajno naglašavajući da opus Hermana Bolléa ni izdaleka nije u cijelosti obrađen i interpretiran, kao ni djelovanje Ise Kršnjavija, kojemu je predano posvetila ponajveći dio svog znanstvenoistraživačkog rada.